

Dr Mladenka Ivanković

ivankovic_mladenka@yahoo.com

Sećanje jednog savremenika na Prvi svetski rat

Abstract: Članak govori o sećanjima savremenika o Prvom svetskom ratu. Govori o mladosti savremenika u doba mira, pre nego što je započeo rat. O njegovom rodnom gradu, Beču i kulturnom miljeu Beča i cele Evrope u doba predratnog mira. Članak govori o početku, trajanju i završetku rata i percepciji ratnih događanja iz vizure savremenika.

Ključne reči: Beč, Evropljanin, građanstvo, kultura, sećanja, Prvi svetski rat.

Roman “Jučerašnji svet” je autobiografija pisca Stefana Cvajga. Ovaj roman je pogodan izvor za sagledavanja događaja pre, za vreme i posle Velikog rata iz perspektive savremenika.

Stefan Cvajg je rođen, kako je sam napisao, u Beču, 28. novembra 1881. godine. Rođen je u bogatoj porodici austrijskih Jevreja, kao drugi sin uspešnog industrijalca. Majka mu je poticala iz jevrejske bankarske porodice. Njegovi roditelji nisu praktikovali veru. Religija nije igrala važnu ulogu u njegovom obrazovanju. “Otac i majka bili su Jevreji samo slučajnošću rođenja”, rekao je sam u jednom intervjuu. U školi je počeo pisati pesme i članke koji su se objavljivali u novinama. Posle završene gimnazije studirao je na bečkom univerzitetu germanistiku i romanistiku. Doktorirao je filozofiju sa 23 godine, sa radom o filozofiji Hipolita Tena. Napisao uspešne pesme i dobio nagradu za poeziju, jednu od tada najznačajnijih nagrada u Austriji, objavio je knjigu stihova i pisao priče. Preveo Verlenove najbolje pesme. Nakon poezije pisao je drame koja su pozorišta rado postavljala na scenu. Pisao je novele i romane, koji će zapravo dominirati njegovim književnim opusom.

Cvajg nikad nije odricao pripadnost jevrejskoj zajednici. Bio je blizak sa Teodorom Herclom, osnivačem cionizma, koga je upoznao još kada je Hercl bio književni urednik u vodećem bečkom listu “Nove slobodne novine” gde je objavio neke od Cvajgovih ranih radova. Cvajg je verovao u internacionalizam i u evropeizam, pa mu Herclov jevrejski nacionalizam nije mogao biti naročito privlačan. On to sam potvrđuje u svojoj autobiografiji pod naslovom “Jučerašnji svet”¹.

“Jučerašnji svet” je svakako jedno od najbogatijih i najkarakterističnijih memoarskih dela. On je

¹ Штефан Цвајг, Јучерашњи свет, Нови Сад: Будућност, 1962.

životisna slika jedne epohe, koja se proteže od kraja prošlog veka do početka Drugog svetskog rata. Zahvaljujući autorovom izuzetnom spisateljskom talentu, njegovoj renesansnoj intelektualnoj i duhovnoj širini, kao i impozantnom broju poznanstava i prijateljstava² sa ličnostima javnog života i književnosti raznih nacija koji su obeležili jednu epohu, u potpunosti zaslužuju naslov koji nose. Cvajgovi memoari zaista predstavljaju i memoare jednog prohujalog vremena. Predstavljaju svet Austro-ugarske, svet sigurnosti, svet moralnih obaveza, koji bi, da je nekim slučajem sačuvan, doneo mirno rešenje svih konflikata.

U predgovoru knjige “Jučerašnji svet” Cvajg piše: “Rođen sam 1881. u velikom i moćnom carstvu, u monarhiji Habsburga. Ali, nemojte je tražiti na kartama; nestala je bez traga. Odrastao sam u Beču, dve hiljade godina staroj multinacionalnoj metropoli i morao sam ga ostaviti poput kriminalca prije nego je degradiran na nemački provincijalni gradić. Moj književni rad je, na jeziku na kojem sam pisao, pretovoren u pepeo u istoj zemlji u kojoj su moje knjige imale milione čitalaca. I tako sada ne pripadam nigde, i svugde sam stranac, i u najboljem slučaju gost. Europa, domovina koju bi moje srce odabralo kao moju, izgubljena jer se raspala samoubilački i po drugi puta u ratu u kojem je brat išao protiv brata. Protiv moje volje svedočio sam najgorem porazu razuma i najvećoj pobedi brutalnosti u dugovekovnim hronikama. Nikada – ovo ne beležim sa ponosom već posramljen – nijedna generacija nije iskusila toliki moralni pad sa tolike visine duha, kao naša. U jednom malom intervalu vremena kada je moja brada tek počela nicati i sada, kada je počela sedeti, u toj jednoj polovini stoleća odigralo se više preobražaja i promena nego inače za deset ljudskih generacija, skoro i previše. Toliko je različito moje danas i svakoga mojeg juče, moji usponi i padovi toliko su drugačiji da ponekad osećam kao da sam živeo ne jednu, već više egzistencija, koje su međusobno potpuno različite.”³

Detinjstvo i mladost Stefana Cvajga je bilo u doba zlatnog Beča. On je predstavljao deo sjajne jevrejske mlade elite. Oseća se građaninom Beča, mesta koje vrvi intelektualnom elitom ali i građaninom sveta. Cvajg društveni život i politički život Beča i cele Austrougarske monarhije vidi kao život koji je vekovima bio uređen na principima nacionalne i društvene ravnopravnosti. Da je taj život napredovao prema propisanim i ustaljenim zakonima etičkim, moralnim i nomativnim ne bi došlo da velikih sukoba među društvenim grupama i nacijama. Ne bi bilo sukoba između radnika i građanske klase i dramatičnih sukoba između nacija koje su nastanjivale Monarhiju.

Uređen društveni život u Beču, koji je služio kao uzor za obrazac za uređenje života svih gradova u celoj Monarhiji, Cvajg prikazuje rečima: “Beč je, usled svoje stogodišnje tradicije, bio sam

² Prijatelji Stefana Cvajga su bili Sigmund Freud, Bruno Walter, Rainer Maria Rilke, Romain Rolland, Émil Verhaeren i Jules Romains.

³ Штефан Цвајг, Јучерашњи свет, Нови Сад: Будућност, 1962, стр. 8.

po sebi grad sa jasno izdvojenim slojevima, a u isto vreme savršeno orkestriran. Pult je jos uvek pripadao carskoj kući. Carski Burg bio je središte ne samo u prostornom no i u kulturnom smislu Monarhijine nadnacionalnosti. Oko toga Burga gradilo je neku drugu vrstu drugog bedema austrijsko, poljsko, česko i mađarsko visoko plemstvo. Potom je sledilo 'dobro društvo' koje se sastojalo iz nižeg plemstva, višeg činovništva, industrijalaca i 'starih familija', a onda dalje niže sitno građanstvo i proleterijat. Svi ti slojevi su živeli svaki u sopstvenom krugu, čak svaki u sopstvenom kvartu, visoko plemstvo po palatama u jezgru grada, diplomatija u trećem kvartu, fabrikanti i trgovci, sitno građanstvo u unutrašnjim kvartovima, proleterijat u spoljnom rejonu ali svi su se međutim doticali u pozorištu, i na velikim svečanostima kao sto je bitka cvećem u Prateru, gde bi tri stotine hiljada ljudi oduševljeno pozdravljalo 'gornjih deset hiljada' u njihovim čudesno iskićenim kočijama.”⁴

O intelektualnom životu Beča, Cvajg u svojoj knjizi "Jučerašnji svet" kaže da prevagu u životu pojedinca kao i celine nisu imala pitanja vojna, politička i komercijalna, nego na repertoaru pozorišta i kulturnoga života. Važnost kulturnoga i pozorišnog života je u javnom životu imalo značaja koja drugim gradovima jedva da je shvatljiva.

Cvajg ne raspravlja o ulozi drugih nacionalnih grupa u društvenom i kulturnom životu Beča, koji je bio reprezent cele Moharhije. On jednostavno govori o ulozi Jevreja, svoje vlastite nacije. Cvajg, u svojim memoarima kaže: "Prilagođavanje, pak, miljeu naroda ili zemlje gde se živi predstavlja za Jevreje ne samo spoljnu meru odbrane nego i duboku intimnu potrebu. Njihova čeznja za otadžbinom, za mirom, za odmorom, za bezbednošću, za prisnošću, goni ih da se jako vezuju za kulturu svoje okoline. A jedva da se igde – osim Španije u XV veku – takva povezanost ostvarila srećnije nego u Austriji. Smešteni u carskom gradu već više od dvesta godina, Jevreji su ovde nailazili na bezbrižan i trpeljiv narod, kome je bio svojstven onaj isti duboki nagon za duhovnim i estetskim vrednostima koji je i za njih same bio tako važan. A u Beču su čak naišli na nesto više: našli su tu lični zadatak. Tokom poslednjih vekova, negovanje umetnosti u Austriji izgubilo je svoje stare tradicionalne čuvare i zaštitnike: carsku kuću i aristokratiju." I zbog toga, kaže Cvajg " ... da bi se koncerti Filharmonije održali na staroj visini, da bi slikarima i vajarima bila osigurana egzistencija, moralo je na belegu da izađe građanstvo, i bilo je stvar ponosa i častoljublja baš jevrejskog građanstva što tu može u prvim redovima sarađivati da se bečka kultura održi u starom sjaju... Beč bi, zahvaljujući ravnodušnosti dvora, aristokratije i milionara hrišćana, koji su radije držali trkačke konje i lovove nego li pomagali umetnost, Beč bi na umetničkom polju zaostao iza Berlina isto koliko na političkome Austrija iza Nemačkog Rajha ... devet desetina onoga sto je svet slavio kao bečku kulturu devetnaestog veka, bilo je kultura koju je potpomagalo, hranilo ili čak već i stvaralo bečko

⁴ Isto, str. 28.

jevrejstvo...⁵“

Kada govori o aspiraciji Jevreja na važne političke uloge u Austro-ugarskoj monarhiji pisac kaže: “Jevreji u javnom životu su imali samo malo uticaja. Sjaj carske kuće bacao je u zasenak svako privatno bogatstvo, visoki položaji u rukovođenju državom nalazili su se u nasleđenim rukama, diplomatija je bila zadržavana za aristokratiju, armija i visoki činovnički položaji za stare porodice, a Jevreji nisu ni pokušavali da se častoljubivo probiju u te privilegovane krugove.”⁶

Cvajg i njegovi prijatelji, umetnici i javne ličnosti, iz drugih država i drugih nacionalnosti su bili pacifisti. Oni su radili u korist sveopšteg mira, među svim državama i među svim narodima.

Atmosferu pred samo izbijanje Prvog svetskog rata kod ljudi van granica Austro-ugarske Cvajg opisuje na osnovu svog doživljaja u bioskopu u provincijskom gradu Turu u Francuskoj. Bio je sa prijateljima na prikazivanju filma. Pre filma su se prikazivale vesti iz sveta. Publika, sastavljena od, po njegovim rečima “... sitnim ljudima, radnicima, vojnicima, piljaricama, pravim narodom koji komotno brblja ...”⁷ je sa veselom bezbrižnošću gledala vesti iz Engleske i Francuske. Ali, kada su na bioskopski ekran došle vesti o poseti cara Vilhelma koji je došao da poseti cara Franca Jozefa u Beču, nastala je drastična promena raspoloženja u bioskopskoj sali. “U tim trenutku kada se na slici pojavio car Vilhelm u tamnoj prostopiju nastala sasvim spontano ludačko zviždanje i lupanje nogama. Vikali su i zviždali svi, i žene i ljudi i deca, kao da su lično uvređeni. Dobročudne stanovnika Tura ... uhvatila je jedna mahnitost. Ja se uplaših. Uplaših se do dna srca. ... Bila je to samo jedna sekunda, no ipak sekunda koja mi je pokazala kako bi se u trenutku ozbiljne krize narodi i sa ove i sa one strane mogli lako podbuniti, uprkos našem sopstvenom zalaganju.”⁸

Na uveravanja francuskih prijatelja koji su mislili da je loše shvatio raspoloženje publike u bioskopu, Cvajg je želeo da veruje da nije bio u pravu i da uređen svet sveopšteg mira neće biti doveden u pitanje. To leto je proveo vedro i u dobrom raspoloženju, pišući i planirajući posete drugim zemljama i planirajući događanja u svom životu kao da te neprijatne epizode nije bilo.

Pošto je car Franc Jozef bio star postavljala se kao uobičajena i omiljena tema građanstva Monarhije je da govori o osobinama, uglađenosti i kulturi potencijalnih naslednika austrougarske krune.

Cvajg se priseća opštenarodne žalosti kada je umro carev jedinac, naslednik krune. “... sećam onoga dana kada je princ Rudolf, nađen mrtav u Majerlingu. Tada je grad bio sav uskomešan od

⁵ Isto, str. 30-32.

⁶ Isto, str. 31.

⁷ Isto, str. 203.

⁸ Isto, str. 204.

uzbuđenja i ganutosti. Nepregledne mase su se tiskale da prisustvuju polaganju na odar. Neodoljivo silno se beše ispoljilo saučešće prema caru i užasavanje zbog smrti njegovog sina jedinca, prema kome su kao naprednom i neobično simpatičnom Habsburgu svi gajili najveća očekivanja”⁹.

Celokupno građanstvo i sam pisac najmanje simpatije daje Francu Ferdinandu. “Njemu je baš ono nedostajalo što je u Austriju bilo važno za istinsku popularnost: lična predusretljivost, šarm čoveka i prijatan način ophođenja ... niko ga nije video da se smeška ... nije imao smisla za muziku, nije imao smisla za humor, a isto tako neprijazno izgledaše i njegova žena”¹⁰.

Vreme u prvim časovima pred objavu Prvog svetskog rata pisac je proveo u banji Badenu kraj Beča. U parku, usred mnoštva veselih i raspoloženih banjskih gostiju saznao je da su ubijeni prestolonaslednik Franc Ferdinand i njegova supruga. Uobičajena banjska atmosfera bila je na trenutak prekinuta ovom neočekivanom vešću. Ali se ubrazo nastavila jer prestolonaslednik nipošto nije bio omiljen.

Pisac kaže: “Moje gotovo mistično predosećanje da će taj čovek sa ukočenim i hladnim očima prouzrokovati neku nesreću nije bilo nimalo lično već je bilo rašireno u celom narodu i zato je vest o njegovom ubistvu nije izazvala duboko saučešće. ... Mnogi su tih dana u Austriji potajno odahnuli što je ovaj naslednik staroga cara likvidiran u korist nesrazmerno omiljnijega nadvojvode Karla”¹¹.

Po sećanju pisca u Carskome dvoru, u prvo vreme, ova smrt je nametnula brigu o redosledu sahranjivanja prestolonaslednikove supruge. Ocenjeno je da se grofica Hotek zbog porekla nije mogla sahraniti u carsku grobnicu Habsburga. Tada je odlučeno je da se sahrana izvrši u malom austrijskom mestu Artštetenu, mestu kojeg je sam nadvojvoda navodno izabrao.

Sa stanovišta običnog građanina ništa nije ukazivalo da ubistvo Ferdinandovo treba da bude prošireno u političku akciju protiv Srbije. Niko nije shvatao da bi trebalo otpočeti rat protiv male zemlje sa kojom je Monarhija imala samo trgovinske sukobe. Pisac, savremenik, konstatuje: “Šta se nas ticalo to večito sitno sukobljavanje sa Srbijom, koje je u osnovi, kao što smo svi znali nastalo povodom nekoliko trgovinskih sporazuma zbog srpskog izvora svinja?”¹²

Još nekoliko nedelja, smatra pisac i savremenik epohe, pa bi ime i lik Franca Ferdinanda zauvek bili iščezli iz istorije. On kaže: “Moji koferi su bili spakovani za put u Belgiju. Rad o Dostojevskom je dobro napredovao. Kakve je veze imao sa mojim životom mrtvi nadvojvoda u svom sarkofagu? Leto beše lepše no ikad i obećavaše da će biti još lepše no ikad. Svi smo u svet gledali

⁹ Isto, str. 209.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, str. 209.

¹² Isto, str. 211.

bezbrižno.¹³

Ipak, voljom političkih moćnika da promene do tada važeće sfere uticaja i geografsku kartu sveta nastao je dramatičan preokret u životima običnih građanina. Umesto sređenog i stvaralačkog življenja trebalo je, zbog nečega, otići u rat. Za mnoge od građana i sa jedne i sa druge strane granice razlozi za rat nisu imali razumno objašnjenje. “Srpsku vladu, kaže pisac, optužiše za nekakav dosluh. Čovek se nikako nije mogao oteti utisku da se preko publicistike sprema neka politička akcija, ali niko nije pomišljao na rat.”¹⁴

Ali su pozivi na sankcije prema Srbiji postajale sve oštrije. Srbiji su uputili ultimatum koji ona nije u potpunosti ispoštovala. Tada je spor između Monarhije i Srbije prerastao granice lokalnog sukoba. Otpočele su priče koje su prelazile u glasne povike o neophodnosti rata. Centri zaduženi za razvoj ratnog raspoloženja uveriše građane Monarhije i Nemačke da su podmukli ratni huškači sa one druge strane granice.

Cvajg je, kao pacifista, bio užasnut. Ali je kao hroničar svoga vremena ostao zadivljen pred preobražajem običnog građanina. O atmosferi na početku rata kaže: “Prvi užas zbog rata koga nije želeo niko, ni vlada ni narod, pretvorio se u oduševljnje ... mladi regruti su odlazili u trijumfalnom maršu. Njihova lica su bila svetla jer im se klicalo, njima mladim ljudima svakidašnjice, koje niko nije zapažao niti slavio.”¹⁵

Cvajg nalazi objašnjenje za transformaciju mišljenja i ponašanja običnog, marljivog i mirnog građanina u ratnika koji svesno ide u ratni sukob u onom što Frojd naziva “nezadovoljstvom i zamorom zbog kulture”¹⁶. Rat je bio prilika da se oslobodi životinja u čoveku, da se napuste građanski zakoni i paragrafi i da se istutnje prastari instikti krvi.

Cvajg nije mobilisan u vojsku jer je od svih lekara bio proglašen nesposobnim te nije imao nikakve vojne obuke. Ta zdrastvena nesposobnost mu je dozvolila da zadrži svoja pacifistička uverenja i da pred zakonom Monarhije ostane ispravan. U Monarhiji su za izbegavanje vojne službe bile zaprećene stroge kazne. Cvajg je znao da ipak mora nešto raditi. Uz pomoć prijatelja koji je služio u Ratnoj arhivi, dobio je mesto u biblioteci.¹⁷

O stanju duha kod intelektualaca Cvajg govori: “Malo po malo u tim prvim ratnim nedeljama

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 210.

¹⁵ Isto, str. 215.

¹⁶ Freud: Dictionary of Psychoanalysis. Edited by Nandor Fodor and Frank Gaynor. New York: Philosophical Library, 1950, str. 120-121.

¹⁷ George Prochnik, The Impossible Exile: Stefan Zweig at the End of the World, New York: Other Press, 2015, str. 408.

postalo je nemoguće da se sa bilo kim povede razuman razgovor ... Drugovi su me okrivljavali da više nisam Austrijanac ... i da bi moj defetizam trebalo prijaviti vlastima¹⁸.” Pisac se sklonio u zabijeno predgrađe i odlučio da će se povući u sebe dokle drugi buncaju i besne. Većina pisaca je pisala patriotska dela i veličala rat. Bilo je i onih koji nisu hteli da pišu dela u korist rata. Cvajg je dopisivao sa Romenom Rolanom. Oni i drugi pisci pacifisti iz međusobno zaraćenih zemalja pisali su tekstove o bratstvu svih ljudi. Ovi tekstovi su bili objavljeni, uz cenzuru, po novinama. Tako je duhovna elita Evrope slala signale da može postojati sloboda reči i uzajamno sporazumevanje. Takvi pisci i njihovi tekstovi su bili izolovani, ali su oni ipak postojali.

Svedočanstva o samom trajanju Velikog rata zauzimaju mali deo u Cvajgovoј autobiografiji. Dane rata pisac opisuje kao sećanja na svoj književni rad i prepisku uz pomoć cenzurisanih pisama sa pacifističkim piscima iz drugih država. Poseban značaj daje događajima i zbivanjima koje je doživeo kada je boravio u samoj blizini fronta.

Cvajg je najvaći deo rata proveo u biblioteci Ratne arhive. U proleće 1915. godine su zatekli Cvajga u Galiciju i Poljsku. Ove teritorije su nekoliko puta menjale gospodara. Bilo je potrebno za bibliotekaški fond Ratne arhive prikupiti originale svih ruskih proklamacija i objava na zaposednutoj austrijskoј teritoriju, pre nego što bih neko uništio. Za taj posao su odredili Cvajga. Pisac je posao uredno obavljao. Ali je gledao i užasne promene koje je rat ostavio na gradovima, stvarima i ljudima.

Cvajg se uverio da je spoznao suštinu mišljenja običnih vojnika: “Naiđoh na transport zarobljenih ruskih vojnika oko kojih je stajala straža. Na zarobljenicima se nije opazala nikakva sklonost da beže, a na austrijskim vojnicima nikakva želja da ulogu stražarenja uzmu odviše ozbiljno. Izmenjivali su cigarete. Neodoljivo me obuzimaše osećanje da ti primitivni, jednostavni ljudi shvataju rat mnogo pravilnije od naših profesora univerziteta i pesnika. Oni su ga shvatali kao nesreću koja ih je pogodila, a za koju nisu ništa skrivili, a da je svako, koga bi ta nesreća pogodila neka vrsta njihovog sabrata.¹⁹”

Cvajg je na teritoriji na kojoj su, do juče, ratovalo. Radio je na teritoriji koja do skoro bila ratno poprište. Video je prizore koji prate blizinu fronta. Video je bestijalnost rata. Video je nečistoću, bedu, glad i umiranje. Pošto nije bilo dovoljno ljudi u sanitetu u područjima kroz koje je prolazio, pomagao je lekarima. Lekari su bili premoreni, ćebadi, zavoja i lekova nije bilo dovoljno. Vladala je, uz to i zbrka oko nepoznavanja jezika. Niko nije razumeo ranjene koji su govorili slovenskim jezicima. Lekarima je pomoć u razumevanju jezika ranjenih vojnika pružio sveštenik. Sveštenik se jako žalio što usled nedostatka ulja za poslednje pomazanje ne može da izvršava svoju svetu dužnost.

¹⁸ Штефан Цвајг, Јучерашњи свет, Нови Сад: Будућност, 1962, стр. 226.

¹⁹ Isto, str. 238.

Pisac govori njegove reči: “Za celog svog veka nije pomazano toliko ljudi kao u tom poslednjem mesecu.”²⁰

Posle Cvajgovog povratka sa ratišta u uređeni život u pozadini ... radikalno se izmenilo njegovo uverenje kako pisci treba da deluju u ratnim uslovima. Nije više želeo da se skriva svoje antiratno uverenje. Želeo je da napiše dramu. On kaže: “Prepoznao sam neprijatelja protiv koga imam da se borim, koje u prve linije, u patnju i u smrt šalje radije druge, jeftini optimizam svih nesavesnih filozofa kako političkih tako i vojnih. Ko izrazi sumnju taj ih ometa u njihovom patriotskom pazaru, a ko opominje tome se rugaju i toga kažnjavaju kao izdajnika. Za simbol sam izabrao lik Jeremije čoveka koji uzalud upozorava.”²¹ Cvajg je izabrao biblijski lik i kako sam kaže vratio se svojim korenima i iskustvu svog naroda. Naroda koji je oduvek bio proganjan i uvek je našao načina da preživi. Pisac nije mislio da će njegova drama uspeti. Ali, drama je ipak prodana kao štampano delo u tiražnim primercima. Iz Švajcarske je stigao poziv da mu dramu postave u pozorište. Dobio je poziv da ode u Cirihi da pomogne u postavljanju drame. Pisac je trebalo da dobije dopuštenje od nadređenog da napusti posao u Ratnom arhivu i da napusti zemlju. On je dobio dopuštenje, kako on sa čuđenjem kaže, vrlo lako. Zadnje dve godine rata proveo je u neutralnoj Švajcarskoj. Pri povratku u Austriju, igrom slučaja, prisustvovao je napuštanju austrijske teritorije poslednjega Habsburga, cara Karla.

Miru, koji je usledio posle ratnih razaranja, nazdavljalno se u svim zemljama. Svi su verovali da je ovim mirom likvidiran “rat, kao takav” i vladalo je uverenje da je “ukroćena i čak uništena zver koja je opustošila naš svet” kako se o tek završenom ratu izražava Cvajg. Ljudi su, u piščevim krugovima, verovali u Vilsonov program. Oni su taj Program doživljavali kao da je njihov i zalagali se za njegovo sprovođenje. Pisac, kao hroničar onog vremena kaže: “Bili smo budalasti, znam. Ali nismo to bili samo mi. Ko je doživeo ono doba taj zna da su se ulice svih gradova orile od klicanja. Neprijateljski vojnici su se grlili i ljubili. Nikad u Evropi nije bilo onoliko vere kao prvih dana mira. Jer sad je na zemlji konačno bilo mesta za davno obećano carstvo pravednosti i bratstva, sad ili nikad bio je čas za jedinstvenu Evropu o kojoj smo sanjali. Za nama je bio pakao i šta bi nas posle njega još moglo plašiti? Stojali smo na pragu novoga sveta. Rekosmo sebi taj svet će biti naš, svet o kome smo sanjali, svet bolji i čovečniji.”²²

Posle desetinu godina nepomućenog mira, nad Evropom se nadvio novi rat. Hitler se uspinjao na političkoj ljestvici, u susednoj Nemačkoj. Godine 1933. dnevni listovi u Nemačkoj su izašli sa dugačkim spiskovima dekadentnih “pisaca”, od autora, čije knjige nisu bile u skladu sa “nemačkim duhom”. Uz liste pisaca, demokrata, komunista, socijalista, Jevreja stajala su obaveštenja na kojim

²⁰ Isto, str. 240.

²¹ Isto, str. 242.

²² Isto, str. 269.

će mestima biti omogućeno uništavanje knjiga. Knjiga su morale biti uništene kako bi se nova Nemačka oslobodila tog smeća. Istog istog dana, na trgovima u Berlinu i na glavnim trgovima još 21 grada Nemačke, knjige su spaljene²³.

Onaj ko spaljuje knjige, kasnije će spaliti i ljude. Za Cvajga je to bio znak da mora napustiti uređen život, napustiti svoju bogatu zbirku knjiga, rukopisa, pisama i da se mora seliti kako bi sačuvao život. On je predvideo Anšlus i izabrao Englesku jer mu je davala anonimnost, nevažnost i izolaciju. Vratio se u Austriju da bi prodao kuću u Salcburgu i da poseti majku u Beču. Negov austrijski život je bio završen.

Pošto je otpočeo Drugi svetski rat Cvajg se odselio se u Ameriku. Naselio se u mestu Ossining u državi Nju Jork. Ovo mesto je bilo dosta tmurno i udaljeno milju od zatvora Sing-Sing. U ovom mestu je počeo pisati svoje memoare²⁴. Amerika je depresivno delovala na njega. Preselio se u Brazil, gde je završio svoje memoare. Perspektiva iz koje Cvajg piše je perspektiva čoveka, pomirenog sa svetom i sa sobom. Bio je jako nezadovoljan pravcem u kome se svet kretao: rastuća netolerancija, nacizam i osećaj bespomoćnosti za budućnost ljudske rase. Njegove su knjige zabranjene i zapaljane. Smatrao je da je jezik kojim se služio ukaljan jer je njime govorio Hitler. Pošto takvu stvarnost nije mogao podneti, pisac su ubio²⁵ u februaru 1942. godine.

Zaključak

“Jučerašnji svet” opisuje sećanja jednog Evropljanina kako pisac sam sebe naziva. On predstavlja sećanje na građanski život između dva svetska rata, prisećanje na Beč i uređeni život građanske klase, koji je bio idealno ispunjen i svrsishodan. Taj život je bio dramatično poremećen nadolaskom nacizma. Cvajg daje i opise drastičnog antisemitizma koji je pred Drugi svetski rat zahvatio Austriju. Opisujući političke događaje i govoreći i o plemenitim, ali i naivnim snovima o jedinstvenom svetu, Cvajg pravi određenu anticipaciju željene budućnosti koja se, nažalost, nije ostvarila. Sav taj bogati, sadržajni i srećni život evropske građanske klase bio je prekinut Hitlerovim dolaskom na vlast u Nemačkoj i pripajanjem Austrije nemačkom Rajhu. Cvajgov ugodni život Austrijanca i Jevrejina, književnika, kozmopolite, esejiste i prevodioca postao je preko noći opasan i bezvredan. Kao Jevrejin morao je da napusti sve. Cvajg je dobio englesko državljanstvo i mogao je da živi u toj zemlji. Ali to više nije bio život kakav je voleo. Život je bio prazan, bez knjiga, rukopisa,

²³ <http://www.vijesti.me/caffe/velika-lomaca-knjiga-logorske-vatre-nacisticke-buducnosti-127670> videno 15.01.2017.

²⁴ George Prochnik, *The Impossible Exile: Stefan Zweig at the End of the World*, New York: Other Press, 2015, str. 453.

²⁵ <http://afirmator.org/stefan-cvajg/> videno 15.01.2017.

nota, koje je skupljao na svojim putovanjima i odnosio kući u Austriju.

Ovim tekstom Cvajg je želeo da “pruži makar jedan odblesak svog vremena, pre no što ono potone u tamu”.

Sažetak

Knjiga ”Jučerašnji svet“ je, pored svoje literarne lepote, i važan istorijski izvor. U njoj Stefan Cvajg piše svoju autobiografiju ali i svojstvom obrazovanog, analitičnog savremenika iznosi svoju percepciju pojava, događaja i okolnosti koje su dovele do izbijanja i toka Prvog svetskog rata. Autor opisuje društvenu atmosferu pre izbijanja Prvog svetskog rata, tok rata, oduševljenje mirom i postignutom ravnotežom između novonastalih država, poretkom i napretkom nastalim u evropskom društvu prvih godina posle rata. On naslućuje opasnost po mir koji donosi ideologija fašizma i nacizma. Autor je osetio sve neprijatne posledice nacizma.

Perspektiva iz koje Cvajg piše je perspektiva čoveka pomirenog sa svetom i sa sobom, uprkos teškim i užasnim nepravdama koje su mu, kao pripadniku jevrejskog naroda, u Drugom svetskom ratu nanese.

Zusammenfassung

Das Buch “Die Welt von Gestern” ist, außer seiner literarischen Schönheit, eine wichtige historische Quelle. Stefan Zweig schreibt seine Autobiographie, aber als ein gebildeter, analytischer Zeitgenosse, beschreibt er seine Perzeption der Ereignisse und der Umstände die zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges führten. Der Verfasser beschreibt die gesellschaftliche Atmosphäre vor dem Kriegsausbruch, der Gang des Krieges, Begeisterung mit dem Frieden und mit dem Gleichgewicht zwischen den neuentstandenen Staaten, mit der Ordnung und mit dem Vortschritt in der europäischen Gesellschaft in den ersten Jahren nach dem Krieg. Er ahnt die Gefahr für den Frieden die die Ideologien des Faschismus und des Nationalsozialismus mit sich bringen. Der Verfasser bekam zu spüren alle unangenehme Folgen des Nationalsozialismus.

Die Perspektive aus der Zweig schreibt, ist die eines Mannes der sich mit sich selbst und mit der Welt abgefunden hatte, trotz der schweren und furchtbaren Unbill die ihm, als einem Mitglied des jüdischen Volkes zugefügt worden war.